

IN MEMORIAM

САВО ОРОВИЋ

I

У Београду је 21. јуна 1974. године изненада умро генерал-пуковник ЈНА Саво Оровић, војни писац, преводилац и научни радник. Живио је његошевски, познат као епска личност од првог, закључно са другим свјетским ратом. И умро је тако на годишњој скупштини Друштва фолклориста Србије: устао је да говори, цитирао је Његоша и цитат није завршио, позлило му је и тако са својом великим идеалом умро.

Саво Оровић је рођен у Лијевој Ријечи 30. јануара 1888. године. Васпитан од малих ногу на Његошевом „Горском вијенцу“ и Мажуранићевом „Смрти Смаил аге Ченгића“, свој трновити животни пут је провео као дужност: служити народу. Основну школу је завршио у родном мјесту а Официрску школу на Цетињу. Послије 1918. завршио је Пјешадијску официрску школу у Сарајеву. Учествовао је у Првом свјетском рату као потпоручник Црногорске војске као командир извиђачког одјељења Доњовасојевићке бригаде. На том положају је показао изванредну личну храброст и предложен за Обилића медаљу али добијање овог највишег црногорског ордена за храброст осујетила је скоро капитулација Црне Горе. У бившој југословенској војсци је напредовао од поручника до пуковника. У НОВ-и је почео 1941. године као борац, а затим је добијао одговорне дужности: савјетник команданта Никшићког одреда, члан Главног штаба Црне Горе, члан Врховног штаба НОВ и ПОЈ (од 6. маја 1942), командант Официрске школе Врховног штаба НОВ и ПОЈ у Доњем Лапцу у Лици (од 4. новембра

1942. до IV непријатељске офанзиве), делегат Врховног штаба код I, II и III пролетерске дивизије у IV и V непријатељској офанзиви, начелник Главног штаба Војводине (од 29. јуна 1943. — На тој дужности остао десет мјесеци), последије неуспјелог десанта на Дрвар, 25. маја 1944. пребачен са Врховним штабом на Вис, од 1. децембра 1944. био је командант Војног училишта у Београду а последије обуке прве класе Училишта поново прешао на рад у Генералштаб ЈНА. Пензионисан је 15. јануара 1952. године у чину генерал-пуковника ЈНА.

У току НОВ-е и социјалистичке изградње дао је свој пуни допринос и изградњи народне власти. Био је члан Острошке скупштине на којој је формиран први Покрајински народноослободилачки одбор за Црну Гору и Боку Которску. Скупштина је одржана 8. фебруара 1942. године. У предсједништво су изабрани: Марко Стругар, сељак из Цеклина; др Симо Милошевић, професор Универзитета из Боке; Саво Оровић, пуковник из Васојевића; Ђуро Јовановић, сељак из Павковића и Радован Мијушковић, адвокат из Пјешиваца. Делегати Скупштине су се уписали у књигу посјетилаца манастира Острога. У дијелу те изјаве-заклетве цитирани су стихови заклетве из „Горског вијенца“:

Ко издао, браћо, те јунаке.

Крвљу му се прелили бањаци,
крвљу крсно име ославио,
своју дјецу на њ печену ио! итд.
Први потписник је био Симо Милошевић а други Саво Оровић.
Саво Оровић је био и делегат на Конференцији родољуба на Тјентишту 16. јуна 1942. Том при-

ликом је Саво Оровић одржао за-пажени говор који је имао одјека и у земљи и у иностранству. Оровић је касније биран за вијећника АВНОЈ-а, Скупштине Црне Горе и Савезне скупштине.

Идући већ освједоченом линијом народног официра и вјерног сина народа, он је од првог дана рата, а посебно учешћем у најзначајнијим преломним догађајима Народне револуције, као истакнути родољуб убједљиво дјеловао на широке народне масе да је једини исправни пут борбе пут који је одредила КПЈ кроз народну револуцију. Само одређење, присуство и безрезервни подвизи у НОР-у Сава Оровића, дјеловали су као убојито оружје против непријатеља у земљи и иностранству ради чега је Југословенска краљевска влада у Лондону преко Радија Лондон саопштила јавности одлуку, донесену у августу 1942. године, да деградира једнаест официра Југословенске краљевске војске због њиховог учешћа у борби под руковођством КПЈ и НОВЈ. Имена тих официра су саопштена следећим редом: Саво Оровић, Веко Булатовић, Бранко Пољанац, Арсо Јовановић, Велимир Терзић, Перо Ђетковић, Рудолф Сремчек, Милета Ђукић, Ратко Мартиновић, Никола Шекуларац и Јака Авшич. На ту деградацију Саво Оровић је истог мјесеца, са положаја, одговорио изјавом за јавност у којој је поред осталог рекао: „Љага намењена мени и мојим јуначким и родољубивим колегама пада на саму Југословенску владу и њене фашистичке измењаре Дражу Михаиловића, Блажа Ђукановића, Баја Станишића итд. А праведни суд народа и историје наградиће свакога по стварној заслуги, јер „Покољења дјела суде, што је чије дају свјема“.

Пут Сава Оровића кроз народну револуцију био је само наставак његовог животног пута до 1941. само сада организован и подигнут на виши степен. Он је још као млади официр на Цетињу био укључен у напредни демократски покрет који се у бившој књажевини и краљевини Црној Гори бо-

рио за уставна права. Као такав био је принуђен да 1910. године емигрира. Радио је као рударски радник у Аргентини и Уругвају, али када је чуо да је почео први свјетски рат, дошао је у домовину и ставио се на расположење Црногорској војној команди. Храбро је ратовао, али када је, у јануару 1916. године, Црна Гора капитулирала пред аустро-угарском војном силом, Саво Оровић није предавао оружје већ је продужио борбу против окупатора као комитета. Једна пећина у којој се Оровић крио од аустро-угарских потјера и данас се зове „Савова пећина“. Док је црногорски генерал Радомир Вешовић водио борбе против аустро-угарских јединица кроз црногорске шуме, Оровић се био прикључио тим одредима, а када је Вешовић капитулирао, Оровић је наставио сам борбу. Притијешњен непријатељским потјерама био је 1918. године, заробљен и осуђен на десет година робије, које је издржавао у познатој тамници „Јусовача“ у Подгорици. Ускоро је била и капитулација Аустро-Угарске и формирање државе Срба, Хрвата и Словенаца. То уједињење је Оровић одушевљено поздрављао. У току своје официрске каријере, Оровић као патриота изграђивао је свој морално политички лик на југословенству и словенству, посебно се одређујујући за подржавање традиционалних односа са Русијом и Чехословачком. Тим традиционалним везама наших народа давао је демократску садржину, одушевљавајући се чехословачком демократијом и успјесима совјетске државе као силе која добија у свијету све веће симпатије и ауторитет. Тако се приближио комунистима на чију је борбу са симпатијама гледао. Оровић је провео шест година као командант батаљона и командант мјеста у Невесињу. Одатле је, 1938. године премјештен за команданта пјешадијског батаљона Пјешадијског пука Боке Которске. Док је био на тој дужности положио је 1940. године испит за пуковника. Већ је други свјетски рат почео, иако Југославија није још била напад-

нута. Оровић је у тој ситуацији и на сваком мјесту као активни официр говорио против Њемачке и хитлеризма. Тако је врло запажен један његов говор 12. јула 1940. године у Рисну. У кратком периоду рата Југославије са силама Осовине 1941. године, Оровић је командовао 151. пјешадијским пуком на приморским положајима од Цавтата до Будве. Мада није био члан КПЈ често се хватао у кола која су зачињали војници-комунисти са пјесмом: „Ово коло што се креће, на Русију кретат неће!“ Такво држање још више је дизало углед пуковнику Оровићу.

Када је Краљевина Југославија потписала пристапање Тројном пакту, 25. марта 1941. године, Оровић је као активни пуковник Југословенске војске јавио депешу генералштабном пуковнику Петру Остојићу: „Кажи глас народа: боље гроб него роб!“

Болну капитулацију разбијене југословенске војске Саво Оровић је дочекао са тугом, али са јасним одређењем да не треба признати капитулацију. Своје војнике је учио да асчувају оружје. И он га је сачувао. А кад је КПЈ позвала на општенародни устанак, пуковник Саво Оровић се јавио као редов. Отуда није чудо да су му КПЈ и Врховни штаб НОВ и ПОЈ давали највећа повјерења од војног савјетника партизанског одреда, члана Главног штаба за Црну Гору до члана Врховног штаба НОВ и ПОЈ. Уз то треба поменути да је Саво Оровић приликом произвођења првих официра НОВ и ПОЈ једини добио, указом од маја 1943. године, чин генераллајтнанта. Та награда је била правична, а он ју је животом и дјелом потврдио.

II

Саво Оровић је као епска личност ушао у нашу новију историју. Но, он је дио себе уградио у нашу грађу за науку и науку. Изникао на народној пјесми и слободарској традицији и сам је био стваралац на том пољу. Непомирљив према ропству, сам је сакупљао и стварао епске пјесме.

Понекад је код њега тешко разлучити његово од народнога, јер су и једно и друго народно. Највише га је интересовало оно што се борило за слободу, што се бунило. Тако је настала његова књига *Невесилски устанак у песми и прози* (Загреб, 1936. стр. 115). То је зборник народног и његовог стваралаштва.

У рату је написао, док су вршене припреме НОВ и ПОЈ за ослобођење Србије, поему у народском духу *Четници и партизани* (прво издање, Бари, 1944. стр. 28; друго издање „Слободне Војводине“ 1944. стр. 28; треће издање на ослобојеној територији, исто 1944. стр. 24). Ова брошура је више пута цитирана и у иностраној штампи.

Послије ослобођења, нарочито од 1960. био је активни члан Удружења фолклориста Србије и учесник, са предавањима и дискусијама на конгресима Савеза фолклориста Југославије. Запажени су његови реферати на конгресима Савеза фолклориста: *Народне песме у ослободилачком рату* („Рад Конгреса Савеза фолклориста Југославије, VIII у Титовом Ужицу“, стр. 207—220. Београд, 1961), *Ђурђевдански обичаји* („Рад IX Конгреса фолклориста у Мостару и Требињу“, стр. 371—382. арајево, 1963), *Оружје у Његошевим делима* („Рад X конгреса фолклориста Југославије“, стр. 111—117. Цетиње, 1964), *Фолклор у делима Ивана Мажуранића* („Рад XI Конгреса фолклориста Југославије у Новом Винодолском, 1964“, стр. 121—128, Загреб, 1966), *Заштита младенаца по архаичним свадбеним обичајима* („Рад XII конгреса фолклориста у Цељу, 1965“, стр. 177—180. Љубљана, 1965) итд.

Као војни писац Саво Оровић је објавио обимнија дјела: *Изненађење у рату* (Издање „Војног дела“, Београд, 1954. стр. 285), *Морално васпитање* (Издање „Војног дела“, 1962, стр. 356) и *Ратни дневник* (Издање „Хронометар“, Београд, 1972, стр. 650).

Његова стручна дјела „Изненађења у рату“ и „Морално васпитање“ намијењена образовању о-

фицирског кадра читају се као белетристика јер су пуна живих примјера из живота и класичне и нове историје. Његов „Ратни дневник“ који обухвата 1941—1945. је вишеструко корисно дјело, јер представља драгоцену збирку оригиналних докумената из историје другог свјетског рата, а посебно наше народне револуције, које ниједан савремени историчар не може мимоћи. Ти документи су тим прије важни што је Оровић био на позицији истакнутог руководиоца у ослободилачком рату. Поред тога овај Дневник представља и драгоцену моралну читанку наше револуције у којој је, аутентично, забиљежено сво главније народно и умјетничко стваралаштво инспирисано епепејом ослободилачког рата и народне револуције.

Предговор за „Морално васпитање“ написао му је Војо Ковачевић а за „Ратни дневник“, Милинко Ђуровић, два његова млађа ратна друга и два еминентна руководиоца у Народној револуцији.

Перд смрт је био спремио још једно велико дјело намијењено моралном васпитању војске и народа о значају борбе против алкохолизма, које је остало у рукопису.

Остало му је у рукопису и дјело о кнезу Николи Васојевићу и зборник народних пјесама из Васојевића.

Саво Оровић се бавио и преводилачким радом. Поред превода у листовима и часописима, превео је са чешког језика дјело познатог пријатеља Црне Горе, Јозефа Холечека, *Мирко Миљанов*, (издање „Просвете“, Београд 1960. стр. 132, предговор написао проф. Радован Лалић).

Као официр Саво Оровић је имао велики смисао за документацију. Остао је за историју његов чувени фото-апарат са којим у НОБ-и и Народној револуцији снимимо на стотине ријетких докумената и ситуација, чиме је сачувао незаборавну документацију вриједну за науку. Избор тих фотоса је сабрао и издао под насловом *Албум фотографија из народноослободилачког рата 1941—1945*

(Издање Војно-историјског института ЈНА, стр. 66).

Саво Оровић се јавља у нашој штампи, и стручним и научним публикацијама од 1930. године. Сарађивао је у „Војном веснику“ (1931. и 1951) „Ратнику“ (1933) „Новом животу“ (1934), „Добровољачком гласнику“ (1936), „Војно-политичком прегледу“ (1942), „Политички“ (1945—1947), „Гласнику Пешадијског војног училишта“ (1946—1947), „Слободној Војводини“ (1946), „Сељачкој борби“ (1947), „Побједи“ (1948), „Словенском братству“ (1948), „Историјским записима“ (1951), „Војном гласнику“ (1951), „Народној армији“ (1952—1953), НИН-у (1953), „Борби“ (1953), „Гласу трезвености“ (1955), „Будућности“ (1957), „Војном делу“ (1954—1958), „Раду Конгреса фолклориста Југославије“ (од 1961), ревији „Овдје“ (1974), „Библиографском вјеснику“ (1961) итд.

Саво Оровић је био ријетка личност нашег друштва. У њему су биле спојене најљепше особине старог ратника и савременог револуционара. Био је одмјерен, правичан, дајући свакоме оно што му припада, без обзира да ли је био на његовој страни или супротной, али када је у питању отаџбина, у завршници га је одијенио правом мјером по оном „што је чије дају свима“. Био је за своје другове, за пријатеље и за друштво тврди угаони морални камен. За заслуге у рату и миру имао је, поред Партизанске споменице 1941. и следећа висока одликовања: Партизанску звијезду I реда, Орден заслуге за народ I реда, Орден братства и јединства I реда, Орден за храброст, Орден народног ослобођења, Орден Кутузова II реда (совјетски), Орден Бијелог лава за побједу I реда (чехословачки), Ратни крст 1939. (чехословачки) и Партизанске звијезде II реда (албански).

Нестанком Сава Оровића нестала је са хоризонта једна епска личност наше историје, али је остало његово дјело.

Нико С. Марчиновић